

miantis žinių agentūros „Adista“ 1992 m. sausio 25 d. išplatinata itališkąją teksto versiją.

(2) Plg. J. Pieper. *Überlieferung. Begriff und Anspruch*. München 1970; J. Pieper. *Über die platonischen Mythen*. München 1965.

(3) Iki krikščioniškojoje „pagonijoje“ aptinkamo adventiškuo mo sąvoką ypač aiškiai išskėlė Th. Haeckeris; plg. Th. Haecker. *Vergil. Vater des Abendlandes*. Leipzig 1931; naujas leidimas: München 1947.

(4) Plg. V. Possenti. *La società liberali al bivio. Lineamenti di filosofia della società*. Marietti 1991, 315–345, ypač 345.

(5) Plg. J. Dupuis. „*The Kingdom of God and World Religions*“, in: *Vidyajyoti, Journal of theological reflection* 51 (1987), 530–544.

(6) Labai reikšmingas šiam klausimui yra Chr. Gnilkos straipsnis: „*La conversione della culture antica vista dai Padri della chiesa*“ (in: *Cristianesimo nella storia* II, 1990, 593–615), kuriame ikultūrinimo klausimu atskleidžiamos pagrindinės Bažnyčios tėvų išvalgos galynėjantis su vėlyvosios Antikos reliatyvizmu. Tampa aišku, jog šiandienis reliatyvizmas tėra sugrįžimas prie vėlyvajai Antikai būdingos religijos teorijos. Ši atsispindi, pvz., Minucijaus Felikso (apie 200 m.) dialoge *Oktavijus*, kur pokalbio partneris pagonis sako, jog žmogaus egzistencijoje visa netikra, veikiau tikėtina negu teisinga, todėl būtina laikytis senųjų religinių tradicijų. Krikščionys ironiškai vadinami „tiesos prievaizdais“ (*antistites veritatis*). Šio tiesos nežinojimu pagrįsto religinio pliuralizmo klasikinė formuluotė aptinkama garsiajame Simacho (+) memorandumė: *uno itinere non potest perveniri as tam grande secretum* (tokios didelės paslapties neįmanoma pasiekti tik vienu keliu). Julijonas Atsimitėlis vadovaujasi ta pačia filosofija ir pabrėžia, jog būtina paisyti nacionalinių kultūrų bei gyvenamų skirtingumo ir todėl dievybių bei religijų daugio. Jo pagrindinį priekaištą krikščionybei ir vienintelę prieštarą judaizmui sudaro „ne“ pirmajam įsakymui: monoteizmas, dievų atsisakymas jis laiko krikščionių ir žydų religijos gimtąja nuodėme. Krikščionys šiai daugelio kelių teorijai priešpriešina mokymą apie du kelius (*Mt 7, 13*): kelią i išganyką ir kelią į pražūtį; pagonišku religijų siūloma kelių daugybė iš tikrųjų tėra vienas kelias – platus kelias, apie kurį kalbama Evangelijoje. Gnilka tada parodo, kaip labai sąmoningai tėvai kalba apie kultūrų atsivertimą; atsivertimas, pasak jų, yra perkeitimas, ne griovimas. Kaip perkeitimas, jis visada apima ir išlaikymą – mintis po to konkrečiai išplėtojama taikant tai elgesiui su šventyklomis bei dievų atvaizdais, kalbos ir mąstymo atnaujinimui ir tęstinumui. Išsamiau ir plačiau Chr. Gnilka visą šią problematiką išdėstė savo knygoje: *Chresis. Die Methode der Kirchenväter im Umgang mit der antiken Kultur*. Bd 2. *Kultur und Conversion*. Basel 1993.

(7) Plg. W. Krickeberg, H. Trimborn, W. Müller, O. Zerries. *Die Religionen des alten Amerika*. Stuttgart 1961, 49.

(8) Ten pat, 50 ir t.

(9) plg. B. Adoukonou. *Jalons pour une théologie africaine. Essai d'une herméneutique chrétienne du Vodun dahoméen*. Paris–Namur 1980; Y. K. Bamunoba, B. Adoukonou. *La mort dans la vie africaine*. Unesco, Paris 1979.

Kardinolas Christoph Schönborn

## Dar kartą: „Sukūrimas ir evoliucija“

*Devintoji katechezė iš serijos „Kūrimas ir evoliucija“*

Prieš dvidešimt metų Romoje, vadovaujant kardinolui Ratzingeriui, vyko simpoziumas „Evoliucionizmas ir krikščionybė“. Ten, tuo metu būdamas dar profesorius Friburge, skaičiau pranešimą, kurį pavadinau: „Katechezė apie sukūrimą ir evoliucijos teorija. Nuo pilietinės taikos prie konstruktyvaus konflikto“ („*Schöpfungskatechese und Evolutionstheorie. Vom Burgfrieden zum konstruktiven Konflikt*“). In: R. Spaemann u. a. [Hrsg.]. *Evolutionismus und Christentum*. Weinheim 1986, 91–116). Laikraštis *Frankfurter Allgemeine Zeitung* aptarė simpoziumo darbų tomą (FAZ, 1987 02 13, 11) straipsnyje „Pilietinė taika baigėsi“ („*Der Burgfrieden ist zu Ende*“). Žvilgsnis į kelis praėjusius mėnesius tokį konstatavimą patvirtina. Visur karštai diskutuojama evoliucijos teorijos ir tikėjimo sukūrimu santykio klausimu. Dėl to gali tik džiaugtis. Abiem pusėms būtų žalingiau, jei šioje srityje nieko nevyktų. Pasak seno principo, „tai visiems rūpi ir turi būti visų aptarinėjama“.

### Kertinis klausimas: ar pasaulis prasmingas?

Nieko mums nėra svarbiau už pirmąjį žmogaus klausimą, iš kur jis ir kur link eina, ar gyvenimas prasmingas. Jį tenka kelti kiekvienam žmogui, jei jis nori, kad gyvenimas būtų tikrai žmogiškas.

Ar įmanoma į tai rasti atsakymą? Iš kur atsakymas galėtų ateiti? Kokie galėtų būti kriterijai siūlomam atsakymui patikrinti? Kaip nustatyti, ar atsakymas padeda tinkamai orientuoti savo ir bendruomenės gyvenimą? Kitaip tariant: kokie, pavyzdžiui, kriterijai gali leisti mums užimti etiškai pagrindžiamą poziciją karštoje diskusijoje dėl embrioninių kamieninių ląstelių (= embrionus naudojančių tyrimų)?

Kertinis klausimas, nuo kurio priklauso atsakymas, iš esmės buvo praėjusių metų tema: ar pasaulis, kuriame gyvenime, ar mūsų gyvenimas šiame pasaulyje prasmingas? Prasminga yra tik tai, kas turi tikslą. Be proto nėra jokios krypties, jokio plano, jokio *design*.

Kardinolas Ratzingeris knygoje-interviu „Dievas ir pasaulis“ (*Gott und die Welt*. Freiburg/Br. 2000, p. 119) yra pasakęs: „Krikščioniškasis pasaulio išsivaizdavimas yra toks: pasaulis atsirado per labai sudėtingą evoliucijos procesą, tačiau savo giliausia esybe vis dėlto kyla iš Logos. Šiuo požiūriu jame glūdi protas“.

### Mokslą ir religiją sieja protas

Apie protą kalbama atmetant teiginį apie gryną atsitiktinumą ir todėl beprasmiškumą. Omenyje turimas

mokslo, proto ir tikėjimo santykio gilesnis apmąstymas. Visomis šiomis katechezėmis man visada rūpėjo atskleisti proto kaip tarpininko vaidmenį. Šiandienis konfliktas dažnai apribojamas mokslo ir religijos sankirta. Iš tiesų čia iš esmės kalbama apie abiejų „jungiamąją grandį“ – apie protą.

Būtent protas gamtoje mato *design*, kryptingumą, planą bei siekį ir ižiūri to vis daugiau. Juo daugiau įstengiamie pažinti, juo platesnis, išsamesnis tampa mūsų gyvybės procesų pažinimas – juo didesnė, mano nuomone, turėtų būti nuostaba, juo abejotinesnės kalbos apie atsitiktinumą, juo neprotingiau visa tai kildinti, kaip sakiau laikraštyje *New York Times*, iš „betikslis, nesuplanuoto atsitiktinių pokyčių ir natūraliosios atrankos proceso“.

Benediktinas ir mokslo istorikas Stanley Jaki kartą pasakė, jog keista jau tai, kad yra „darvinistų“, visą savo mokslinę karjerą aukojančių tikslui įrodyti, kad nėra jokio tikslo (*The Road of Science and the Ways of God*. Edinburgh 1978, 281).

Ar evoliucijos teorija sugriovė tikslingumą, kryptingumą? Jaki aštriu, ironišku tonu pareiškia: „Didžiausia problema, keliamą šio teiginio, yra štai kas: tariamai betikslis evoliucijos procesas pagimdė būtybę, žmogų, kuris veikia turėdamas tikslą. Net patys evoliucininkai tikslą neigia tikslu; jų tikslas yra skatinti materializmą, o tai tikrai nėra joks mokslas, bet antimetafizika“ („*Non-Darwinian Darwinism*“ . In: R. Pascual [ed.]. *L'Evolutione: Croce di scienza, filosofia e teologia*. Rom 2005, 44). „*Omne agens agit propter finem*“ („Visa, kas veikia, veikia dėl tikslo“), – taip skamba vienas iš klasikinės metafizikos nuo Aristotelio iki Tomo principų (plg. *STh* II-II, 1, 2; I, 44, 4).

**Klausimas dėl *intelligent design* yra visiškai teisėtas**

Dar kartą: teisėta ir metodiškai pateisinama iš tam tikro požiūrio į gamtą pašalinti klausimą „Kokiu tikslu?“, tikslingumo paiešką. Neteisėta, maža to, neprotinga iš to daryti išvadą, jog jokio tikslingumo nėra.

*Intelligent design* temai atsidedusios amerikiečių mokslininkų grupės agresyvus puldinėjimas neturi nieko bendra su mokslu. Jų metodinį pagrindą galima kritikuoti. Tačiau klausimas dėl gyvojoje gamtoje akivaizdaus *intelligent design* kilmės yra visiškai teisėtas, maža to, žmogui ir jo protui prideramas klausimas. Atsakymo į tai iš griežtai pagal gamtamokslinius metodus atliekamų tyrimų nelauktina, tačiau šio klausimo žmogus kaip klausianti, besistebinti, mąstanti būtybė išvengt negali!

Joachimas Illiesas taip apie šitai rašo: „Gamtamoksliskai neįmanoma įrodyti nei už daiktų glūdinčios prasmingos tvarkos, nei betikslis atsitiktinumo. Biologija,

juo didesnę pažangą ji daro, suvokia, kad jos tyrimų lauke atsakymo į klausimą dėl evoliucijos galutinės priežasties surasti neįmanoma“ (*Biologie und Menschenbild*. 1975, 19 ir t.).

Kur tada jį galima rasti? Apie tai pirmiausiai ir kalbėsime šioje baigiamojoje katechezėje. Savo čia siūlomą tezę norėčiau perteikti Joachimo Illieso metafora, dviejų laiptų, Darvino ir Jokūbo, įvaizdžiu (*Schöpfung oder Evolution. Ein Naturwissenschaftler zur Menschenwerdung*. Zürich 1979, 104). Šiuo įvaizdžiu simbolizuojamas kylantis evoliucijos judėjimas ir iš Dievo besileidžiantis kuriančiosios Dvasios judėjimas. Dvi kryptys, du judėjimai, leidžiantys kažkiek išvysti visumą, kai iš akių neišleidžiama nei viena, nei kita. Tai, kad abiejų judėjimų centras, prasmė ir vidinis tikslas yra Kristus, dar kartą aptarsime pabaigoje (plg. 7 katechezę).

**Du požiūriai – dvi istorijos**

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje tarp elgesio tyrėjo bei Nobelio premijos laureato Konrado Lorenzo ir koncentracijos stovyklą išgyvenusio Sigmundo Freudo mokinio bei logoterapijos steigėjo Viktoro Franklio įvyko pokalbis. Štai ką apie tai pasakoja pats Franklis: „Daugeliui teigiant, kad visa evoliucija tėra atsitiktinumai, kad ji yra vien atsitiktiniai įvykiai be jokio prasminio sąryšio, tarsi mutacijos, kad nėra jokios teleologijos (kryptingumo), vis dėlto turime klausiti, ar šis biologijos lygmuo neišvengiamai vienintelis, iš kurio turime žvelgti į tikrovę. O gal šis biologinio požiūrio lygmuo tėra vienas iš kelių ir, pavyzdžiui, jo atžvilgiu „vertikalčiai“ egzistuoja dar vienas lygmuo? Ir ar negali būti, kad šiame kitame lygmenyje, šioje koordinacijų sistemoje, visiškai tinka mintis, linija, jungianti taškus, kurie vien horizontaliame (būtent atsitiktinumo) lygmenyje atrodo nesusiję? Taip žvelgiant (įtraukus šį vertikalų lygmenį), teleologija (prasminis ryšys ir kryptingumas) gali slypėti ir anapus mutacijų“.

„Iš Konrado Lorenzo nelaukiu, – toliau tęsė Franklis, – kad jis dabar į šią sritį panirtų ir tada pasakytų: taip, tikrai toks kryptingumas, tokia prasmė yra. Tačiau, tikiuosi, jis primygtinai nesilaikys to, kad neišvengiamai tėra vien tik horizontalaus lygmens požiūris. Anuomet Konradui Lorenzui pasakiau: žinote, jei Jūs tiesiog pripažintumėte, jog iš principo įmanoma, kad – kitame negu biologinis lygmuo – vis dėlto egzistuočiau teleologija, prasminis sąryšis, prasminė kryptis, nusipelnytumėte antrą Nobelio premiją – Nobelio premiją už išmintį. Mat išmintis yra mokslas plius savo ribų suvokimas“ (Viktor E. Frankl. *Altes Ethos – Neues Tabu*. 1974). (Šį dialogą cituoju iš nedidelės knygelės, kurią visiems, ypač jaunesniems skaitytojams, nuoširdžiai rekomenduoju; joje puikiai aptariama daug klausimų, kurie buvo šių katechezų tema: Peter Blank. *Alles Zufall? Naive Fragen zur Evolution*. Augsburg 2006, 75 ir t.)

Du požiūriai – *de facto* dažnai laikomi kaip vienas kitą šalinantys, vienas su kitu besigalynėjantys požiūriai, Jungtinėse Valstijose prieita net iki teismo procesų, sulaukiančių didžiulio atgarsio žiniasklaidoje. Galbūt, kad būtų aiškiau, čia reikėtų kalbėti ne apie du požiūrius, bet apie dvi viena su kita besivaržančias istorijas.

### Darvinizmas tapo alternatyvia kūrinių istorija

Šimtmečius buvo pasakojama tokia kūrinių istorija, kokia pateikta Biblijoje. Žmonės laikė save dalimi didelės su Adomu ir Ieva prasidėjusios istorijos, kuriai pagrindą padėjo Kūrėjo šešių dienų darbas. Pasaulis buvęs sukurtas prieš 6 tūkst. metų; dar ir šiandien žydų tauta metus skaičiuoja „nuo pasaulio sukūrimo“. Pagal žydų kalendorių šiandien gyvename 5766 metais nuo pasaulio įsteigimo. Tai, kad, atskleidžiant Visatos platybės, Žemės raidą, šiai istorijai radosi vis stipresnis konkurentas, nestebėtina. „Mokslinė“ pasaulio istorija vis labiau keitė biblinę, darė šią mitiniu pasakojimu. Tačiau aštriai konkuruoti imta tik pasirodžius darvinistinei gyvybės istorijai. Darvinizmas tapo alternatyvia kūrinių istorija, kuriai nebereikėjo Kūrėjo ir kuri, palyginti su bibline istorija, turėjo nenusakomai patrauklią, viską nušviečiančią moksliskumo aureolę.

Turime aiškiai suvokti, kad evoliucija šiandien visur pristatoma kaip galiojanti istorija. Kaip istorija ji vyrauja mokykliniuose vadovėliuose, žiniasklaidoje, viešuosiuose debatuose ir net reklamoje, karikatūrose ir t. t. Ir ji pasakojama su pretenzija pasakyti, kaip visa buvo iš tikrųjų. Bibliniam pasakojimui paliekama geriausiu atveju siaura erdvė pasakyti ką nors apie žmogaus gyvenimo prasmę. Istorijos požiūriu tai, kas parašyta pirmuose trijuose Biblijos skyriuose, yra mitas. Tokia šiandien dvasinė „sinoptinė situacija“: kas laikosi mokslinio pasaulėvaizdžio, tam pasaulio istorija, tikroji istorija, yra evoliucinistinis pasakojimas. Kita, biblinė, istorija geriausiu atveju tėra gražus mitas.

### Biblinė ir mokslinė istorija pasakojamos toliau

Tačiau abi istorijos pasakojamos toliau. Biblinė – pamaldose (pavyzdžiui, Velyknakčio liturgijoje!), tikybos pamokose (dažniausiai nenoromis ir daug ką kompromisiškai užtušuojant) ar koncertų salėse, grojant Haydną. Visur kitur pasakojama „mokslinė“ istorija, maža to, ji įtraukiama ir į tikybos pamokas, nes būtent to moko „mokslas“. Neišvengiamai kyla klausimas, pirmiausiai jauniems žmonėms, nes jiems apskritai kyla klausimų: kuri iš abiejų istorijų teisinga? Atsakymas dažniausiai visiškai aiškus: mokslinė! Kaip dar kitaip galėtų būti? Juk ji pateikiama kaip jau „seniai moksliskai įrodyta“.

Bet kaip tada paaiškinti, kad nuo Darwino „*Origin of Species*“ paskelbimo moksliniai debatai niekada nesiliovė? Kaip ir anksčiau, „Darwino istorijai“ adresuotų

klausimų kyla daugybei žmonių, kurių negali įtarti fundamentalizmu. Lieka tiek daug atvirų klausimų, kad galima tik stebėtis, su koku raiškumu, su kokia savikliova pasakojama „darvinistinė istorija“.

Griežtai moksliniai evoliucijos tyrimai, galintys įtikinamai protokoluoti savo žingsnius, kaip tyrimų šaka itin respektabilūs. Tačiau jų taikymas visoms tikrovės sritims, vadovaujantis šūkiu: „visa yra evoliucija“, jau nebe moksliskas. Tada įžengiamo į pasaulėžiūros, jei ne ideologijos, teritoriją.

„Darvinistinė istorija“ daro poveikį ne tik įsivaizdavimams, kokios yra gyvybės ištakos bei jos raida. Ji darė ir tebedaro poveikį visuomeniniam gyvenimui, didžiosioms etinėms bioetikos, pedagogikos, mokslo gairėms. Alternatyva „darvinistinei istorijai“ yra ne kreacionizmas, kaip mėgstama pateikti, bet „Darwino laiptų“ ir „Jokūbo laiptų“ sambūvis.

Daug kas rodo, kad gyvybė per ilgą, kylantį procesą išsirutuliojo iš paprasčiausių pradmenų iki žmogaus sudėtingybės. Nuostabu vis giliau skverbtis į visos gyvybės bendrus struktūrinius elementus ir per tai – į giminybę. Tačiau ne tik nebūtina, bet ir tiesiog absurdiška bei bet kuriam protui prieštaringa ši didingą gyvybės kelią ligi žmogaus laikyti vien atsitiktinumo ženklinamu procesu. Kai astronomas, kuris kartu yra kunigas bei teologas, drįsta teigti, jog net pats Dievas negalėjęs tiksliai žinoti, ar evoliucijos rezultatas galiausiai būsiąs žmogus (taip tvirtina George V. Coyne SJ žurnale *Der Spiegel*, 2000 12 22), tai šitai yra visiškai nesąmonė.

Alternatyva vien atsitiktinumo ženklinamam procesui yra ne visiškai determinizmas, bet kūrinių galios savarankiškai veikti ir ją palaikančios bei įgalinančios Dievo kuriančiosios Dvasios „sampyna“. Pradžioje buvo žodis, o ne atsitiktinumas. Tiesa, atsitiktinumas kaip tas, kas neplanuota, egzistuoja, tačiau jis nėra didysis kuriamasis principas, kokį iš jo norėtų padaryti ideologinis darvinizmas. Baigdamas šią ilgą katechezijų seriją, leisiu sau bent bendrais bruožais įvardyti tris sritis, kur šiandien itin aiškiai išryškėja tiesioginiai problemiški „Darwino laiptais“ besiremiančios „pasaulėžiūros“ padariniai.

#### 1. Neodarvinizmas ir neoliberalizmas

Viename Austrijos dienraštyje paskelbtame interviu („*Die Presse*“, 2005 07 30, p. VIII) Richardas Dawkinsas pareiškė: „Nė vienas padorus žmogus nenori gyventi visuomenėje, funkcionuojančioje pagal darvinistinius dėsnius... Darvinistinė visuomenė būtų fašistinė valstybė“. Sutinku! Tačiau kaip gali egzistuoti kitokia, žmoniškesnė, visuomenė, jei visa yra evoliucija? Iš kur tada kyla laisvė atmesti „žudikišką darvinistinį košmarą“ (taip gyvenimą pavadino Woody Allenas)?

Vienas ekonomistas Ewaldas Walterskirchenas atkreipia dėmesį į artimą neodarvinizmo ir ūkinio neoliberalizmo ryšį: „Abi teorijos remiasi tuo, jog raidos procesą lemia tik atsitiktiniai pokyčiai / prisitaikymai per atranką/konkurenciją. JAV ekonomistas Paulas Krugmannas pagrįstai rašo, kad neoklasikinės mikroekonomikos vadovėlis daro išpūdį, jog skaitai mikrobiologijos įvada. Ekonomikos artumas biologijai ypač akivaizdus Hayeko, laikomo vienu neoliberalizmo tėvų, darbuose. Friedrichas von Hayekas, biologų šeimos atžala, aiškiai kalba apie „atsijojimą“ rinkos būdu. Hayekas laiko didelę bedarbių dalį – panašiai kaip populiacijos perteklių gyvūnų pasaulyje – ekonomiškai naudingu dalyku, nes tada gali veikti natūralioji atranka. OECD [Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija], neoliberalizmo tvirtovė, vėlgi ekonominę krizę Europoje aiškina tiesiog kaip negebėjimą prisitaikyti prie šokų – visiškai panašiai, kaip neodarvinistai aiškina gyvūnų rūšių išmirimą. Tokių svarstymų išvados, kokias turėtų būti ekonominė politika, aiškios: ekonominei politikai tereikia sukurti tinkamas bendrąsias sąlygas, kad rimtai veikti pradėtų atrankos mechanizmas – rinka. Tiesiai šviesiai tai reiškia, jog Europos socialinio modelio būtina atsakyti“ („Der Standard“, 2005 07 16/17).

## 2. Neodarvinizmas ir tinkamumo pedagogika

Man, kaip „už mokyklą atsakingam vyskupui“, praėjusiais metais teko nekart pareikšti poziciją mokyklos ir švietimo klausimais. Pagrindinis rūpestis yra jau keletus metus vis aiškiau pastebima švietimo „ekonomizacija“. Keli žodžiai šia tema.

Pagrindinė šiandienio švietimo paradigma yra prisitaikymas naudingumo aspektu – pirmiausia prie darbo rinkos. Tokie gebėjimai kaip mobilumas ir lankstumas aukštinami, tuo tarpu pagrindinės katalikų socialinio mokymo kryptys, tai, kad ūkis yra žmogui, o ne priešingai, užmiršamos; iš dalies užmirštama pagrindinė mokyklos ir švietimo užduotis – ugdyti ir gebėjimą priešintis. Gyvename laikais, kai – ačiū Dievui – didvyrių nereikia, tačiau ramybės neduoda klausimas: iš kur rasis didžiųjų ir tvirtųjų prieštarautojų, kai kiekvienas nuo mažens išmoka eiti bet kuria kryptimi, kuria pučia vėjas?

Neatsižvelgiama į tai, kas atsitinka tiems, kurie prisitaikyti neįstengia: kurie per lėti, nepakankamai sukti, per menki konkurencinėms kovoms, drovūs, nedrąsūs, nepasitikintys savimi... Jie atsiduria pakraštyje, tuo tarpu viduryje yra prisitaikiusieji, reikalingieji – jie skirti bei išrinkti išgyvenimui. Bet neatsižvelgiama ir į tai, jog esminių permąnų metu pirmosios aukos yra būtent prie iki tol egzistavusių sąlygų geriausiai prisitaikiusieji.

Priešinimasis ideologiniam evoliucionizmui šiandien yra viena iš gyvenimo laisve bei atsakomybe formų.

Savo garsiojoje paskaitoje, skaitytoje Paryžiuje, Sorbonos universitete, kardinolas Ratzingeris sakė, jog krikščionybė „savuoju proto primato pasirinkimu“ šiaudien reiškianti „apšvieta“, t. y. išlaisvinimą iš netikusių priklausomybių (plg. J. Ratzinger. *Glaube, Wahrheit, Toleranz. Das Christentum und die Weltreligionen*. Freiburg 2003, 146).

## 3. Kova dėl gyvybės etikos

Ideologinis ginčas su materialistine pasaulėžiūra šiaudien, matyt, niekur nėra toks neatidėliotinas kaip plačioje bioetikos srityje. Krikščioniškasis žmogaus paveldas ir konkrečiai Katalikų Bažnyčios mokymas šiaudien dažnai daug kur yra vieninteliai, ginantys besąlygišką žmogaus nuo prasidėjimo iki natūralios mirties kilumą. Kaip girdėjome priešpaskutinėje katechezėje, Katalikų Bažnyčia, nepajudinama jokios (dažnai masinės) kritikos, laikosi to, kad gamtoje yra kažkas, ką galima pavadinti „Kūrėjo kalba“, ir todėl egzistuoja doroviškai įpareigojanti kūrinių tvarka, turinti būti matas ir bioetikos klausimais.

Keista: evoliucijos ideologija atmeta Dievą *designer*, atmeta mintį apie gamtoje ižiūrimą *intelligent design*. Juo daugiau tada randasi projektų, kur žmogus pasiskelbia esąs evoliucijos *designer*. Taip yra, pavyzdžiui, naujoje Simono Youngo knygoje „*Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto*“ (Prometheus 2006, aptartoje: „*First things*“, Nr. 164/June-July 2006, 48 ir t.), kur visiškai atvirai dėstoma biologinė, eugenikos paženklinta etika.

Patyrusieji nesėkmę yra tie, kurie neįstengė savęs biologiškai „patobulinti“. *In vitro* apvaisinimas ir viso to padariniai, iš dalies jau praktikuojama ikiimplantacinė diagnozė, nenuspėjami embrionų „perprodukcijos“ padariniai, diskusija dėl embrionų panaudojimo kamieninėms ląstelėms gauti – visi šie dalykai, dėl kurių reiškia susirūpinimą katalikų mokymas, gali sudaryti didžiulių problemų, pralaužti apsauginius moralės pylimus ir, nevalia užmiršti, sukelti daugybę naujų žmogaus kančių, kurias kaip tik ir siekia pašalinti.

Toks evoliuciją į savo rankas imančios biotechnologijos *intelligent design* nekelia jokio pasitikėjimo. Tiesa, „bioinžinerijai“ šitaip peržengiant etikos ribas, visada nurodomos teigiamos jos pritaikymo galimybės, kalbama apie tai, kiek ligų galima išgydyti, kiek vaikų troškimų išpildyti, kiek socialinių patobulinimų pasiekti.

Tačiau atsargiai: kai kurie tokios „pažangos“ dalykai ilgainiui pasirodė problemiški. Milžiniški ekonominiai interesai, paprastai pridengti biotechnologinių avantiūrų, dažnai užkerta kelią atvirai ir sąžiningai informacijai apie neigiamus tokios „pažangos“ padarinius (pavyzdžiui, beveik neminimi tyrimų rezultatai apie didelę *in vitro* apvaisinimo riziką).

## Baigiamasis žodis

Štai ir baigiamas mūsų katechezijų ciklą. Daug aspektų apžvelgėme. Kur kas daugiau neaprėpėme. Pabaigai du žodžiai: pirmasis – nuostabos kupinas dėkingumas, garbinimas ir šlovinimas. „Mano Dieve, koks tu didis!“ Tokia nuostaba niekada neturi užgesti širdyje. Visos žinios, kurias įgijau metams bėgant, net jei tai būtų to, ką įmanoma žinoti, fragmentų fragmentai, kėlė man vis didesnę nuostabą – taip pat tai, ką galima sužinoti iš tikslųjų evoliucijos tyrimų. „Darvino kopėčios“, pirmiausiai genetikos dėka, leido įstabiai pažvelgti į gyvybės kopimą viršun, į jos tapimą bei formavimąsi. „Jokūbo laiptai“, šį gyvybės laipiojimą aukštyrą ir žemyn sujungiantys su dangumi, gyvojo Dievo, jo Žodžio ir Dvasios veikimu, neišvaduoja iš „kopimo“ viršun „Darvino laiptais“ tyrimo vargų. Jie mums neatskleidžia, kaip Kūrėjas savo kūrinį sukūrė, išlaiko bei vairoja. Tačiau jie mums absoliučiai tikrai, tikriau už visas gamtamokslines teorijas, pasako, kad visa sukurta per tą ir tam, kuris yra jo Žodis, *Logos*, Kristus, ir kad visa, kas sukurta, persunkta jo Dvasios, kuri jau pradžioje dvelkė viršun vandenų (plg. *Pr* 1, 2), kuri yra meilė ir viskam teikia prasmę bei tikslą. *Logos* ir agapė, protas ir meilė yra medžiaga, iš kurios atsirado, susideda ir bus atbaigtas pasaulis. Verta gyventi – ir mirti – esant tuo tikram. Juk kam gi būtų reikėję tos evoliucija, jei jos galutinis tikslas nebūtų prisikėlimas ir amžinasis gyvenimas.

## Bažnytinės terminijos platuose

Įvairių sričių žinijos ir praktikos darbininkai kartkartėmis pasitikrina vartojamų žodžių bei posakių tikslumą ir taisyklingumą. Dera ir mums, kuni-gams, žiūrėti, ar tiksliai vartojame įprastus terminus bei posakius, ar mūsų kalbos kultūra neatsilieka nuo bendro literatūrinės kalbos lygio.

Daug bažnytinių ir ypač liturginių terminų bei posakių buvo atidžiai išnagrinėta su katalikais kalbininkais rengiant Apeigyną, Liturginį maldyną, Romos mišiolą ir Mišių skaitinius. Kas tose knygos pateikta, viskas yra patikima. Nereikėtų atitinkamų formuluočių keisti be rimto naujo ap-svarstymo bei konsultacijų su kalbininkais ir stilistais.

Kadaise mūsų seneliai puošdavo Kristaus velykinį *grabą*, paskui mūsų tėvai, versdami lenkišką terminą *grób Panski*, kuris reiškia *Viešpaties kapas*, jį supainiojo su rusišku/baltarusišku *grob*, reiškiančiu *karstą*, ir pradėjo puošti *velykinį karstą*, nors žinoma, kad Kristus buvo palaidotas susuptas į drobules, be karsto, ir lotynų k. žodis *sepulchrum* reiškia *kapą*, ne *karstą*. Taigi vartotinas terminas *velykinis Kristaus kapas*.

Kitas įsigalėjęs apsirikimas neapdairiai verčiant iš lenkų kalbos: *rachunek sumienia* – *sąžinės sąskaita*. Mat lenkiškas žodis *rachunek* turi kelias reikšmes: *skaičiavimas* (pvz., diferencialinis/integralinis), *sąskaita*, *planai*, *viltys*, *perspektyvos*, o lietuviškasis *sąskaita* – tik *atsiskaitomasis dokumentas*. Versdami lotynišką terminą *examen conscientiae*, turime *sąžinės apyskaitą*, *patikrinimą* (kaip Liturginiame maldyne), o pagal naujausią polinkį – *sąžinės patikrą*.

Turėtume aiškiai skirti *pašventinti* kryžių, rožinį, paveikslą, kalėdaičius, Velykų valgius, butą, vėliavą (neleidžiama šventinti vėliavos, kurioje nėra religinės simbolikos!) ir *iššventinti* diakoną, kunigą, vyskupą. Iššventinimas – tik asmenims, neatšaukiamas ir nepakartojamas.

Dogminų bei asketinių lotynišką terminą *praesentia* dažnai randame be niekur nieko išverstą *buvimas*, bet to per maža. Posakis „Dievo *buvimas* mane stiprina“ paprastai byloja apie paties Jo egzistavimo poveikį. *Praesentia* – tai *buvimas čia pat*, *akivaizda*, *artumas*, *artuma*. Dievo *artuma* mane stiprina! Tai atmintina vertėjams: italų k. *presenza*, pranc. *présence*, angl. *presence*, vok. *Anwesenheit* ir *Gegenwart*, lenk. *obecność*, rus. *prisutstviye*.

Nereikėtų keisti nusistovėjusių taisyklingų terminų: bažnyčios *didžiosios durys*, *didžioji nava*, *didysis altorius*, ne *centrinės*, *centrinė*, *centrinis*. *Oratio mentalis* – *minties malda*. Vienoje naujai išleistoje knygoje vartojamas terminas *proto malda* neteiktinas; jis perša sausą racionalumą, o ne apskritai dvasios, minties veikimą.

Taip pat palaikytinos nusistovėjusios bibliinių vardų formos ir jų tarimas: *Mykolas*, *Rapolas*, *Gab-rie-lius*, *Da-nie-lius*, ne *Gab-ri-eli(u)s*, *Da-ni-eli(u)s*. Gyvojoje kalboje neprigiję bibliiniai vardai vartotini pagal jų klasikinę formą: *E-ze-chi-elis*, *Sa-la-ti-elis*.

Liturginiame maldyne išspausdinti giedamieji tekstai yra sutikrinti su muzikais, todėl būtų prasminga ir jų nekaitaloti. Pavyzdžiui, Visų Šventųjų litanijoje yra du atsakai. Vienas: *libera nos, Domine – gelbėk mus, Viešpatie!* Antras: *te rogamus, audi nos – meldžiam Tave, išklausk mus!* Lotyniškai ne pridėta *Domine*, ir lietuviškai nereikia *Viešpatie*. Rengiant Liturginį maldyną a.a. kunigas Petras Palšis atkreipė dėmesį, kad, pridėjus *Viešpatie*, darosi sunkiau giedoti ir klaidingai kirčiuojama: *išklausyk mus*.